

Col·lecció Busca-raons, 23
De principatibus i Discurs sobre la nostra llengua

Edicions Sidillà SL

La Bisbal d'Empordà 17100

info@edicionssidilla.cat

www.edicionssidilla.cat

© de la introducció i de la traducció: Abel Cutillas

© Il·lustració de la coberta: Leonardo da Vinci. Biblioteca Reial de Torí. Estudi d'un rostre d'home, presumiblement de César Borja. Tuul and Bruno Morandi / Alamy Stock Photo

© d'aquesta edició: Edicions Sidillà

Disseny: J. Pujadó

Correcció: Xavier Cortadellas

Primera edició: febrer 2025

Edicions Sidilla es soci protector d'Amics de la Bressola

La traducció d'aquest llibre s'ha fet amb el suport del
Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya

ISBN: 978-84-128185-9-8

Dipòsit legal: GI 196-2025

Tots els drets reservats. Si voleu fotocopiar
parcialment aquest llibre, feu-ho legalment
contactant amb CEDRO: 932720445 o
cedrocat@cedro.org

NICCOLÒ MACHIAVELLI

De principatibus

i

Discurs sobre la nostra llengua

Introducció i traducció
d'Abel Cutillas

edicions
Sidillà

La Bisbal d'Empordà, 2025

Sumari

- 7 **Introducció a Machiavelli**, per Abel Cutillas
- 55 ***De Principatibus***
- 56 Dedicatòria a Lorenzo de Mèdici
- 58 CAP I: Les diferents classes de principats i la manera com s'adquireixen.
- 58 CAP II: Els principats hereditaris.
- 59 CAP III: Els principats mixtos.
- 66 CAP IV: Per quin motiu el regne de Darius, ocupat per Alexandre, no es va rebel·lar contra els successors a la seva mort?
- 69 CAP V: Com s'han de governar les ciutats i principats que tenien lleis pròpies abans de ser ocupats.
- 71 CAP VI: Els principats nous adquirits amb les armes pròpies i els mèrits.
- 74 CAP VII: Els principats nous adquirits amb les armes d'altres i l'ajut de la fortuna.
- 81 CAP VIII: Dels que han assolit el principat mitjançant el crim.
- 85 CAP IX: El principat civil.
- 88 CAP X: Com mesurar les forces dels principats.
- 89 CAP XI: Els principats eclesiàstics.
- 92 CAP XII: Tipus d'exèrcits i de soldats mercenaris.
- 96 CAP XIII: Els soldats auxiliars, mixtos i propis.
- 99 CAP XIV: Què convé al príncep respecte a l'exèrcit.
- 102 CAP XV: Les coses per les quals els homes i sobretot els prínceps són lloats o criticats.
- 103 CAP XVI: Liberalitat i parsimònia.
- 105 CAP XVII: Crueltat i compassió, i si és millor ser estimat que temut o al contrari.
- 108 CAP XVIII: Com els prínceps han de mantenir els compromisos.
- 110 CAP XIX: Com evitar ser odiat i no ser respectat.

- 119 CAP XX: Utilitat i perjudici de les fortaleses i d'altres coses que fan els prínceps.
- 123 CAP XXI: Què ha de fer el príncep per ser valorat.
- 126 CAP XXII: Els secretaris dels prínceps.
- 127 CAP XXIII: Com evitar els aduldors.
- 129 CAP XXIV: Per què els prínceps italians han perdut els dominis.
- 130 CAP XXV: El que pot la fortuna en les coses humanes i com confrontar-s'hi.
- 133 CAP XXVI: Crida a prendre Itàlia i a alliberar-la dels estrangers.
- 139 **Discurs sobre la nostra llengua**
- 152 Índex onomàstic

Introducció a Machiavelli

*Noi siamo un paese senza memòria. Il che equivale a dire senza storia.
Se l'Italia avesse cura della sua storia, della sua memoria,
se accorgerebbe che i regimi non nascono dal nulla,
sono il portato di veleni antichi, di metastasi invincibili.*

Pier Paolo Pasolini

Itàlia és l'Estat fallit d'Europa. Machiavelli se n'adona a l'últim moment, l'instant abans del naufragi, quan ja és massa tard. Com Pasolini, que se n'adonarà uns cinc-cents anys després, per motius diferents i en un altre moment de la història, massa tard també. Aquest fet històric enorme demana d'alguna manera una explicació, demana donar-ne raó. Mirar de donar-ne raó no ens situa en el pla de la història ficció perquè no pretendrem imaginar «Què hauria passat si...», sinó que més aviat ens situa en el de la negació de la història, ja que mirarem de determinar què no hauria d'haver passat, què no s'hauria d'haver permès que passés, què no té cap sentit que hagi passat realment. A Itàlia la història es va equivocar.

Què no hauria d'haver passat? La caiguda monumental de l'Imperi romà no hauria d'haver comportat el desmembrament secular de la seva base territorial, la península italiana. La instauració del centre del poder espiritual d'Occident a la capital romana, el

papat, no hauria d'haver provocat interferències contínues dels poders temporals sobre la seva seu i el territori circumdant, ni els successors de Pere no haurien hagut de ser-ne jutge i part, atiant-les constantment, fent afirmar Machiavelli a les *Istorie fiorentine* que totes les guerres dels bàrbars a Itàlia van ser causades en gran part pels pontífexs. El desplaçament de la dignitat imperial cap al nord, cap al fang, el fred i l'obscuritat, mutant d'Imperi romà a Sacre Imperi Germànic, instal·lant la nova dignitat a les terres d'on provenien els bàrbars que el van esventrar i del qual, altra vegada segons Machiavelli, van extreure tota la força, no hauria d'haver generat la presència inquietant de feus i dominis imperials al país, intents constants de restauració, un conflicte d'autoritat permanent amb el papat, la deglució dels territoris alpins i del Milanesat, visites no desitjades, coronacions forçades i turbulències constants. Quan el 1527 les tropes protestants de Carles V saquegen Roma, certificant el final de la llibertat de les ciutats italianes i sobretot del papat, reproduïxen l'acció dels seus avantpassats bàrbars el 410 i el 455, que va precipitar la fi de l'Imperi romà d'Occident. Quan Itàlia es reunifica durant l'últim quart del segle XIX, el principal poder de què s'ha d'emancipar serà encara l'Imperi austríac. Com s'ha dit, l'ombra dels Habsburg plana sobre el nord del país fins al final de la Primera Guerra mundial.

L'obertura de la península italiana a dos o tres mars i la cadena de grans illes que la flanqueja no havia d'atreure necessàriament el desembarcament d'àrabs, normands, francesos, otomans, catalans o nord-americans, donant lloc a mescles humanes impossibles i contactes de civilitzacions exagerats, visibles als palaus de Palerm o a les novel·les de Malaparte, convertint la península itàlica en la costa més abordada d'Occident, de Robert Giscard i *Barbarossa* al general Montgomery, en una torna de la immensa, despietada i fundacional expansió marítima dels romans. La riquesa natural del graner d'Europa, el centre comercial i financer de la Mediterrània, equipat amb els millors ports francs, flotes, estols i amb una tradició

de navegants i almiralls llegendària, no havien de propiciar el domini estranger del *Mare Nostrum*, convertit en un mar de tothom, terra de pas de les millors rutes comercials en el passat i abocador turístic en l'actualitat. La més grandiosa concentració de creació artística i intel·lectual de la història, els noms inscrits en bronze dels pares fundadors de la Modernitat, el país on floreix el llimoner i neixen els invents i les hipòtesis que desperten Occident de la llarga nit de l'Edat Mitjana i on s'inventen els instruments i les tècniques científiques, militars, polítiques, arquitectòniques i artístiques que durant segles fan progressar la humanitat, no havia de ser espoliada i saquejada impunement, imitada de manera barroera, en la pitjor apropiació cultural que s'ha vist mai, fent de cada influència universal emesa una invitació explícita al robatori i al plagi, acabant les idees, les obres, les joies i les pedres del país repartides per corts, palaus i museus públics i privats de tot el planeta, com es pot veure fent un passeig pel Louvre o repassant l'enciclopèdia del saber universal. Tota la base material, els elements històrics, geogràfics, naturals i el capital humà de què Itàlia ha disposat, instruments fonamentals per al domini de la civilització i per ostentar el lloc de privilegi més alt en la història, no haurien hagut de desembocar en quatre-cents anys de *rovina e servitù*, de divisió, d'humiliació, d'exili, de discriminació i de pintoresquisme, convertint el *bel paese* en una postal cinematogràfica, en un paisatge de vacances o en una terra enyorada. Més enllà del lament, la queixa i la nostàlgia, l'enormitat del fet exigeix una justificació. No hauria d'haver passat, tanmateix... *nondimanco...*

De principatibus està escrit mentre això, aquest fet històric enorme, la constitució d'Itàlia com a Estat fallit d'Europa, està passant davant dels ulls panoràmics del seu autor, Niccolò Machiavelli, florentí de soca-rel, aristòcrata de baixa condició, secretari d'exteriors, diplomàtic d'excepció, autor de peces teatrals d'èxit, de tractats sobre llengua i estratègia militar, historiador oficial de la ciutat, recuperador d'autors fonamentals de l'antiguitat, cervell a l'ombra

de la *Repubblica soderiniana*, conseller de prínceps i interlocutor de papes, reis i emperadors, creador de la primera milícia urbana, precursor dels exèrcits nacionals, fundador de la filosofia política moderna, escriptor d'influència universal que no veurà publicada pràcticament cap de les seves obres, les que tenim a les mans tampoc. Un intel·lectual polític que, com la resta de tresors materials i immaterials del seu país, un cop perdut el poder, serà saquejat, plagiat, espoliat i utilitzat en contra seva. Per entendre la nefasta recepció de Machiavelli i del seu famós llibre, des del moment de la seva mort i fins avui, no es pot oblidar que Itàlia és l'Estat fallit d'Europa i Machiavelli un dels seus actius principals.

L'Estat fallit d'Europa. El tema central de *De principatibus*, el tractat sobre els principats, és en certa manera una disquisició sobre per què està passant això o per què podria passar. És a la pregunta sobre l'Estat fallit al que mira de donar resposta Machiavelli, una resposta prèvia a la pregunta i al fet fatídic mateix. En podríem dir una anticipació o una profecia si li traiem el component supersticiós i irracionalista. El particular to didàctic i amenaçador de l'obra prové del caràcter d'enunciació que conté i de la poca confiança de l'autor en la intel·ligència política dels individus a qui va dirigida. Diríem, en kantià vulgar, que el tractat dona una resposta a priori, fundant una ciència que haurà de proporcionar una doctrina. Machiavelli exposa les condicions de possibilitat per tal que allò que no hauria d'haver passat pugui passar, amb anterioritat a l'experiència mateixa, ja que, quan escriu allò que passarà encara no ha passat, si més no completament, de fet només ha començat, però ell ja ho representa per mirar d'evitar-ho, perquè aquest és el motiu últim que l'incita a escriure: evitar l'esfondrament d'Itàlia.

De principatibus, com el seu títol original indica, és una anàlisi del funcionament dels estats o, en el llenguatge de Machiavelli, dels principats. El títol amb què l'editor romà Antonio Blado va publicar l'obra el 1532, *Il Principe*, no ho assenyala tan clarament: pot portar a la confusió, de fet hi porta, perquè indueix el lector a pensar que el

tema del tractat és el de la figura del príncep, una subjectivitat, i que la intenció bàsica que té Machiavelli és la de donar fórmules i consells al governador o a l'aspirant a cap d'Estat. Començat a escriure el 1513, acabat probablement l'any següent, tenim proves que l'obra circula en manuscrits abans de 1520 ja amb el títol en vulgar d'*Il Principe* que li dona Buonaccorsi, col·laborador de Machiavelli, que li fa de copista i li facilita llibres, i que tradueix a l'italià, a part del títol, els encapçalats llatins dels capítols. *Il Principe* farà tanta fortuna com a enunciat que a partir de llavors totes les edicions reproduiran el fals títol. Els especialistes adverteixen en els estudis introductoris al text que no és el títol original de l'obra i que aquest fals títol comporta un error de comprensió evident, *nondimanco* el mantenen en majúscules capitals a les portades, per por a confondre el públic, suposem, o per inèrcia o per les exigències del mercat. *Il Principe* és un títol validat per l'autor quan els manuscrits del text comencen a circular, molt abans de ser publicat oficialment el 1532, un cop mort Machiavelli, però no és el títol que correspon a l'obra. Hi pesa massa la segona part del tractat, escrita posteriorment, una part que també pesa considerablement al tractat mateix, com una llosa, com un apèndix que modifica la naturalesa científica del text i que el converteix en una espècie de recepta, o de consol potser, atesa la necessitat mateixa que té Machiavelli, davant de les circumstàncies històriques, d'exposar la tragèdia que és la vida dels homes i el destí dels principats.

L'opció de recuperar el títol llatí original, com la de conservar els títols llatins dels capítols, que eren en llatí perquè Machiavelli no dirigia el seu tractat estrictament a florentins i italians, vol ser un advertiment al lector del tipus de document amb què s'ha d'encarar, pràcticament un document intern de cancelleria per a us privat dels governants, difós en primera instància entre les classes dirigents florentines, romanes, italianes, doncs, i que, finalment, adoptarà forma pública i esdevindrà el llibre que ha arribat fins a nosaltres. L'afegit posterior, fruit de la revisió del text i de la necessitat d'incloure

en el tractat elements importants com el tema de la milícia (els temps de la redacció o de les redaccions està en discussió) seria tota la segona part del llibre a partir del capítol XII, que el modifica fins al punt de necessitar o de permetre un nou títol. L'essència política del text i de l'autor es troba en la primera part del llibre, el que en la tradició interpretativa machiavelliana es coneix com l'*UrPrincipe* des que Friedrich Meinecke va proposar la tesi de la doble composició. És la part que Machiavelli dona en la redacció original, tota de cop, on clarament es veu que és una obra sobre el funcionament del poder en un moment històric i en un context polític determinat. És on el text està més agafat a terra i és des d'aquí des d'on s'ha de mirar. Que el llibre s'hagi fet servir per a construir hipòtesis i teories abstractes sobre el poder i el govern, per donar suport a ideologies espantoses o per justificar opcions polítiques i personals injustificables és producte només de la misèria del pensament i de la utilització interessada de la història. Machiavelli no hi té res a veure.

Perquè, com qualsevol que s'apropi al text pot comprovar i com lamenten els que s'han dedicat a l'estudi curós de Machiavelli, la lectura que s'ha fet històricament del llibre i la mala fama de l'autor no té cap mena de justificació. La tradicional comprensió deficient i nociva de l'obra arriba pràcticament fins als nostres dies i indica dues coses bàsicament. En primer lloc, que s'ha descontextualitzat l'obra, és a dir, que s'han desnacionalitzat el tractat i l'autor. S'ha prescindit del component italià concret per poder-lo utilitzar en universal abstracte. En segon lloc, que s'ha descontextualitzat per desinterès o per un interès desplaçat que ha tingut poc a veure amb l'exposició de les idees de Machiavelli.

Sobre el poc interès real per Machiavelli, malgrat la seva celebritat, alguns detalls: la primera interpretació científicament seriosa i que pren en consideració el context polític i històric italià, interpretació que segons Gennaro Sasso inicia l'*«autentica comprensione di Machiavelli»*, és a les lliçons del 1848 de Francesco de Sanctis, durant les revolucions europees de mitjans de segle XIX, l'anomenada